

SZÉCHENYI

SZÉCHENYI

Tudományos emberfők sokasága

A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. teszik a' közérőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb suly 's erő az emberi agyvelőnél nincs...

Nem a' sok kéz, de az ügyes kéz festi az évrাজi képet, készíti az órát, erőművet 's a' t. De még kapálni 's kivált kaszálni se tud száz ügyetlen kéz annyit 's úgy, mint ötven gyakorlott. 'S ebből az következik: hogy a' munka-felosztás, mint kiki tudja már, emeli az emberi fő tehetségét lehető legmagasb tökéletességre. Természetes hogy az, ki mindég eggyel foglaltos, azt ügyesebben tudja vinni, mint az, ki husz tárgyban munkás. Ha husz embert képzelünk, hol mindegyik mindennap félcipőt varrni, félivnyit leírni, két beretvát élesíteni, egy tánczleczkét adni, félóraíg vashámorban dolgozni, két beteg után látni, 's több efélét tudna, képzelhetni e józanon azt, hogy ezen husz ember illy módon annyit 's olly tökéletesen tudjon végbe vinni, mintha egyike óraműves, másika hámosos, tánczmester 's a' t. lenne kirekesztőleg? 's ezen progressio szoros tudományi igazsággal még nagyobb osztalékra vitethetik, mint minden manufacturában vitetik is, — 's ezek tökéletessége a' munka lehető legnagyobb felosztásán alapul...

Mennyivel számosb jó és tökéletes építőmester, fegyvergyártó, ács, timár, asztalos 's a' t. van egy országban, annál rövidebb idő alatt 's ily kevésb idővesztéssel fognak erős építmények, jó fegyverek 's butorok 's a' t. előállítani, 's azon mestereknek öszveleg ügyessége, vagy inkább azon lelki mennyiség, melly mind ezen tárgyak körül úgy szólván a' 'teremtő erő' határozza el egy nemzetnek a' többiek közt ebéli feljebb vagy alantabb létét. A' gazdák kisebb vagy mélyebb tudománya mérlege az ország földművelési erejének. A' vezérek több, kevésb józan tanultsága 's ügyessége pedig a' nemzet támadó vagy védő erejének scálája. Végre a' kormányozó, birtokosak, 's ily lefelé minden lakos, a' magok álláspontjokra alkalmas tulajdonok könnyebb vagy nehezebb sulya, az Egész valódi erejének vagy várható ki-fejlődhetésének staterája, szóval: a' köz intelligentia — értelmesség — azon jel, mellynél fogvást a' bölcs a' nemzeteket mázsálja...

(Széchenyi István: Hittel)

„A vitézségnek kitűnő jelei”

A 10. zászlóalj Buda ostromában

A budai Vízivárosnak a vároldalba vezető egyik kis utcáját hajdan Ló-ösvénynek nevezték, mert azon hajtották a lovakat itatni a Dunához. Télen meg a folyó jegét fuvarozták rajta a mai Hunyadi János út alatt húzódó vermekbe. Az utóbb Jégverem utcának nevezett út és a Fő utca kereszteződéséhez közel állt a középkortól az a vízműtorony, amelyből régebben ólom-, utóbb meg vascsövekben vezették a vizet a Várba. E vízműhöz 1849. évi történelmünknek jeles napjai fűződnek...

Palliszádok védelmében

Az 1849. évi tavaszi hadjáratban győzelmesen előrenyomuló honvédség várható támadására számítva a császári védősereg parancsnoka, Hentzi tábornok sietve megkezdte a Budai Vár s a várat ellátó vízmű és vízvezetékek védelmének kiépítését. A vízműveket földbe vert tölgyfa cölöpökből kiképzett sáncrendszer, a palliszádoknak ágyúkkal megerősített vonulata biztosította.

Ujhegyi Béla a *Budavár keletkezése és múltja* című könyvében (1892) arról ír, hogy „figyelmes tanúja” volt a támadásnak, s átélte a legutolsó rohamot is. Majd így folytatja: „A vízivárosi Fő utcának a

Lánchíd felé való kijáratánál, a Jégverem utca egyesülésénél, a folyam partjáig érő cölöpzetek állítottak fel, melynek kapuiba lőrések vágattak. Ezen cölöpzet a Fő utcából a hegyoldalba fölfelé a Jégverem utcába, ebből a Kapucinus (ma: Farkas bíró) és Pala, innen a Szalag és Donáti utcába húzódván, az akkor még létezett földött folyosókhoz (mely a Halászbástyánál volt) csatlakozott. A várparancsnok a vízivárosi Fő utcát és az ezzel egyesülő Pala utcának egy részét sorompókkal záratta el, s az utóbb nevezett utca néhány házat védelemre rendeztette be, a lakókat kitelepitette.”

Mindezt megerősíti D'Elseaux Rezsőnek a szabadságharc után készített *Budavár ostromának tervrajza* — 1849 feliratú térképvázlata. A vázlat érdekessége, hogy nemcsak a budai oldal palliszádsorát tünteti föl, hanem a Lánchíd pesti hídfőjétől az Újépületig (ma: Szabadság tér) húzódó fedett sáncrendszert is. Annak története szinte teljesen ismeretlen, bár az *Esti Lapok* 1849. március 7-i száma megemlíti: „az Új épülettől vonatott egy árok a lánchidig, a menekülés megkönnyítése végett.”

A vízmű közelében harcolt a Vár májusi ostromában a debreceni 10. honvéd zászlóalj, amelynek Jókai egy teljes fejezettel adózott *A kőszívű ember fiai* című regényében.

"A magyar ember élete több mint kötelesség.
A magyar ember élete áldozat is."

„A legnagyobb magyar”

A hazai „Magyar Nemzet”-ben Kunszabó Ferenc író kezdett cikksorozatot „Széchenyi eszmevilágáról”. — A bevezetőjében így így ír a szerző:

„A legnagyobb magyar”. Miért nem kopott le Széchenyi Istvánról Kossuth Lajos szép dicsérete mindmáig? Talán azért, mert ő csak épített. Más nagyságaink, kezdve Gézán, rombolniuk is kellett, hogy helyet csináljanak az újnak. Széchenyi életművének egyedülálló sajátossága a csak építkezés. Amerre nézünk, mindenütt keze nyomát találjuk: főbb útjaink, vasútjaink, folyóink és csatornáink máig azon a helyen futnak, illetve folynak, ahol ő megépítette, építését elkezdte vagy ahová megálmodta. De ő vetette meg iparágaink alapjait, ő kapcsolta be mezőgazdaságunkat a piac vonzásába, ő hangsúlyozta a nemzeti és nemzetközi kereskedelem nélkülözhetetlen fontosságát.

Mindez egyrészt egyéni adottságából következik (páratlan realitásérzéke volt),

másképp viszont a történelmi kor kihívása: értékeket fölfedező, megőrző, gyarapító reformidőszakra esnek aktív működésének évtizedei. Hanem, a csak anyagi gyarapodást elégtelennek, sőt, önmagában károsnak tartotta: **Sikert csak úgy remélhetünk, ha létünk anyagi része mellett, azzal együtt, a szellemieket is ki-műveljük!** — hirdette untalan. S ez, az anyagi és szellemi összekapcsolása adja eszméinek „legszéchenyisebb” sajátosságát: Gazdagodni, de erkölcsiékben is, és tökéletesülésünket nem másoktól várni, hanem érte nap mind nap munkálni! — fogalmazta meg az aktív hazafiság ama programját, melyet ma is, a megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között is jól hasznosíthatunk.

S Z É C H E N Y I: a 16-ik század elején SZABÓ MÁRTON és BÁN SÁRA jobbágypár GYÖRGY nevű fiára Pázmány Péter felfigyelt és papot nevelt belőle. György 39 éves korában lett plébános. Szüleinek II. Ferdinánd nemességet adott Szécheny faluval.

György 93 éves korában lett esztergomi érsek és primás. 103 éves korában halt meg.

Idézetek

Széchenyi István: „Kelet népe.”

*„Inkább kívánom, süllyedjen
vérünk rövid vonaglás után sem-
miségbe, hogysen utóbb is, mint
eddig s mint ma, egy magát
emésztő, hiúságtúl szétboncolt,
féreg-rágta, magán segíteni és se
élni, se halni nem tudó nyomo-
rék, vázként undokítsa az embe-
riség nagy családját.”*

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN:

...Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni „valaha mik voltunk”, de inkább átnézni, „idővel mik lehetünk s mik leendünk”. A Múlt elesett hatalmunkból, a Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hiábavaló reminiscenciákkal, de bírjunk inkább elszánt hazafiságunk s hív egyesülésünk által drága anyaföldünkkel szebb virradásra. Sokan azt gondolják: „Magyarország — volt; — én azt szeretném hinni: lesz!”

Széchenyi István lelkesen írta Wesse-
lényihez;

"Magam sem tudtam biztosan, vajon igazi,
vagy hamis appetitus vont e feléd, vajon
nem e a férfiak hiánya tett téged előttem
becseesebbnek?

Vagy nem csupán a HUNGARIZMUSOM fellob-
banó lángja vett e rá, hogy el nem foglalt
szívemet teljesen neked ajándékozzam ?"

"Vannak vádak, melyekre önérzetes em-
ber mégcsak nem is válaszol."

(Széchenyi István.)

Széchenyi István gondolataiból

„A nagy Isten kegyelme és ápolása nél-
kül mi sem sikerül a világon. Nagy és kicsi
egyiránt alá van vetve végzésének; boldog
ennélfogva, ki az erény útjátul soha el
nem térve bízik a nagy Istenben, ki lesújt-
ván az emberi kevélységnek önkényfogá-
sait, elvégre bizonyosan könyörül azokon,
kik őszinte kedéllyel imádják őt.

Tegyünk a nagy Isten tiszteletére inkább
többet, s halasztás nélkül, mint amire föl-
dileg szólva köteleztethetnénk. Ebbeli buz-
góságunk, magosb ihletés által soha nem
fogja velünk felejtetni, hogy magyarok
vagyunk, és ekképp hazai és nemzeti köte-
lességeinknek is tartozunk megfelelni min-
denkoron."

(Egykori cenki jobbágynak 1860. január 20-án)

Az ismeretlen Széchényi.

Tanulmány.

Előadta: vitéz Duka Lászlóné.

Most nem az 8 nagy tetteiről, alkotásairól fogok beszélni, hanem azokról, amikről keveset hallottunk, vagy egyáltalán nem is ismerünk. Róla, magáról, ahogyan ő nevelte saját magát arra a magas polcra, ahonnan soha, semmiféle hatalom le nem ránthatja. Oly óriás ő, aki minden magyar kort vonzani fog. Minden kor írja foglalkozik vele, tanulmányok, regények, versek jelennek meg róla, - minden kor önmagát keresi benne, mind kiaknázza, töltkezik belőle, de Széchényi kimeríthetetlen azarád.

Szeretnék valamit átadni abból, ami nekem elmondhatatlan boldogságot szerzett, amíg időmet a Széchényi forrásaunkak között tölthettem. Egészen rabja lettem az 8 lelkének, amíg szavai, tettei között éltem...

Gróf Széchényi István ösei az okmányok szerint a XVI. század végén jelennek meg Gyöngyösön. Ezek Szabó Márton és neje, Bán Sára voltak. Mindketten jobbágyság. És az okirat eltöröl minden égignyuló származási ködképet.

Az 8 házasságukból származik Széchényi György, Magyarország primása, akit erre meire való tekintettel II. Ferdinánd 1629-ben a jobbágyságból kicserélte szüleivel együtt, és nemesi oklevelet adományoz Széchényi faluval, ahonnan nevéket is kapják.

György már 33 éves, amikor feltűnik Pázmány Péternek. Felkarolja, elvégzetteti vele a szükséges tanulmányokat és 39 éves korában beiktatja plébánosnak. 93 éves, amikor esztergomi érsek és Magyarország primása lesz. 103 éves korában hal meg.

A bőkezűség és adakozás csodájának nevezik. Ő építteti saját költségén a ma is meglévő budapesti városházát, 18 kollégiumot, kolostorokat, papnevelőket, iskolákat, újjáépítteti a nagyszombati templomot, a török háborúkban megsebesült katonák javára 337,000 forintot bocsájt rendelkezésre, 180,000 forintot hagy a budai és esztergomi vár megerősítésére. Népes családját is taníttatja és azok tagjainak birtokokat szerez.

A család gyorsan szaporodik, gazdagodik. A nincstelen jobbágyság után valószínű földéhség lépi meg őket. Szívós akarattal dolgoznak, gyarapodnak. 65 év múlva grófi rangot nyernek. Innen származik Széchényi Ferenc, aki Fertőszéplakon születik 1754-ben s aki Festetics Julianna grófnőt, a 23 éves korában elhunyt bátyjának özvegyét veszi el pápai engedéllyel. Ezek Széchényi István szülei.

A paraszti ősnék földmádata, nagy teremtő ereje átad egy minden leszármazottjukba. Így öröklí azt Széchényi István is. A benne küzdő, teremtő őparaszt, vagy aint ő mondotta: a szántóvető ember nélkül, soha senki a legnagyobb magyart meg nem érti.

Gr. Széchényi István Bécsben 1791. szeptember 21-én születik a hatodik, legkisebb gyermeknek.

Már édesapja is a nemzet halhatatlanjai közé emelkedik, amikor 42,000 műből, könyvekből és műkincsekből álló nagycenki könyvtárát nemzetének hagyományozza. A magyar nemzet szobrot állít emlékére az általa alapított Nemzeti Múzeum Sándor utcai oldalára.

Igy emelkedik az idő múlásával a Széchényi család fokról fokra, míg lassan az eredeti Szabó faj elhalványul, hogy megegyezzen kitörjön Széchényi Istvánban.

Terveit, gondolatait és ezek megvalósulásán át önmagát valósággal belevési a haza földjébe. Az ország, mint egy hatalmas térkép, még ma is az ő örök vonásait tükrözi. Történelmünkben páratlan az a soha el nem apadó dinamizmus, amely maga körül valóssággal átformálja az akkori magyar világot.

A Széchényi nemzetség az idők folyamán megtelik a legrégibb főnemesi családok vérével. A legerősebb hatást Barkóczy Borbála grófnő gyakorolja, ez a hatalmas egyéniség, aki át van itatva vallásos meggyőződéssel, s aki előtt tisztelettel hajolnak meg a család későbbi tagjai mindenkor, írja a család történetírója. Ez a mély vallásosság a Széchényi család minden tagjában kiül. Mind vezeklők. A legnagyobb vezeklő az, akinek a lelke a legmélyebből a legmagasabbra száll: Széchényi István. A legmélyebből jön, hogy a legmagasabbra vigye nemzetségét és vele együtt nemzetét.

42 kötetes napló marad utánna, - de nincs az a lenyűgöző utleírás a világ egész irodalmában, mint Széchényi István utazása saját lelkének mélységeiben.

Látjuk vívódásait, vétkeinek felismerését, azok fokozatos elhagyását, jellemének erősítését, önvádait, terveit, melyekkel hazáját felemelni kívánja. Minden megnyilvánulása az az út, amelyen a nagy lelkek járnak. "Az én hivatásom nem a palotákban, az élvezetekben és kényelemben való élés, hanem az, hogy igavonó állatként be legyek fogva a terhes szekérbe. Ez az én dicsőségem!" - írja naplójában.

Széchényit gyenge testalkata miatt csak 9 éves korában fogják rendszeres tanulmányokra. Addig édesanyja neveli, Festetics Julianna. - "Te oktattál, tanácsoltál, Te plántáltad szívembe a jót, amelyben vagyok s leszek, s ami csekélyt Istenért és hazáért utóbb teszek, Te munkád" - írja édesanyja albumába.

Családi életükben a magyar nyelv az uralkodó. Mind az öt testvére neveltetése magyar nyelven folyik. Amikor Kazinczy Ferenc meglátogatja őket bécsi palotájukban, édesapja arra kéri, hogy gyermekeivel csak magyarul beszéljen. Nevelőjétől, Toldi Ferentől is úgy tudjuk, hogy a Széchényi gyermekek otthon csak magyarul beszéltek.

István nagyon nehezen tanul. 17 éves korában már katona, mert mint naplójában írja: "Magyarországon ebben az időben úgy gondolták, ha valaki nehéz felfogású, de van egy kis testi ereje, az könnyen lesz második Achilles." Kérdem: "Kárpótolt-e a természet ezért a mostoha elbánásért?" És felel magának: "Igenis, mert megadta a gondolkodás lehetőségét." István, aki a "Híradó" szerkesztője, az iskolai községről, testi szivószágról tesz tanúságot kezdettől fogva. 1813-ban a Lipcse-i csatában, amely eldönti Európa sorsát, a 22 éves Széchényi István, élete többszöri kockáztatásával és a svéd trónörökös is meghökkenítő bátorságával biztosítja a szövetségesek másnapi együttes támadását, ami végzetesnek bizonyul Napóleonra nézve.

A háború sok szenvedéssel járó harcai után Párisba megy. Saint Claud-ban, egy régi királyi várban jön rá - mint írja, hogy mindaz a szép amit lát, az események amik csodálattal töltik el, egyre vonzóbbá teszik a haza képét. "Hogyan kíváncznék én haza, akinek olyan szép hazája van. Bevallom, úgy örülök, mint a gyermek a az őst Csenken akarom tölteni." - 1814-ben kelt levelében írja: "Életem a hazáé és az igazságos ügyé, melynek azt szentelem."

Ettől az időtől kezdve bontakoznak ki benne nemzetsége őserői, s az alvó ország felrázásának gondolata, naggyá tétele. "Igyekszem édesatyám nevelését követni, aki olyan embert vált belőlem neveltetni, aki egykor majd hazája javára, nem pedig vigasztalására lehet" - írja naplójában.

Az a sok év, amit utazásai alatt idegen országokban tölt, háttérbe szorítja magyar nyelvi tudását. Sőt van idő, amikor majdnem el is felejtí. Most ezt pótolja sietve, kezd olvasgatni, ítéleteket alkotni, embereket megismerni. Édesanyja ebben az időben így nyilatkozik róla Madarász János somogyi ügyvéd előtt: "Igen, ő katona, de nem ez az ő pályája. Én neveltem őt, ő az én legkedvesebb növendékem. Én ismerem az ő szellemét, lelkületét. Ő szívvel, lélekkel magyar s meglátja ügyvéd ur, Magyarországon olyan nagy hazafi ember még nem volt, mint ő."

Igen, ő azért küldetett, hogy felemelje nemzetünket, tudatossá tegye Magyarországot hivatását és rendeltetését ezen a földön. Ez a hármas feladat töltötte be szenvedésekkel teli életét. Viharzó, tusakodó volt a lelke, mert magyar volt. Nyugtalan, - de mint Maklai Sándor mondja: "csak úgy, mint a delejtű ingája, amely szintén nyugtalan, de mégis mindig a helyes irányba mutat."

Est írja egy helyen: "Mióta eszemet bírom, arra az egyetlen gondolatra összpontosítottam és feszítettem meg lelki tehetségeimet, miképp lehetne hazánkat magasabbra emelni." Mástutt meg ezeket a feledhetetlen szavakat hagyja ránk: "Dolgozom szorgalmasan a dolgozom önérettel. Lenyesik szárnyaimat, - lábaimon járok; levágják lábaimat, - kezeimen fogok járni és ha ezeket is kiszakítják, - hason fogok mászni, csak használhaszok. Csak az boldog, aki terem, s aki Istennek napozósa." Ő valóban az volt.

As alkotó munka és a teremtő gondolat hőse. Átéli nemzete minden életkérdését. Nemcsak a legnagyobb, de a legszenvedőbb magyar is. Kétségekben gyötrődik és lelke a nemzet problémáival birkózik. A nemzeti lélek örök forrásaiból meríti gondolatait. Lelkének mélységeiből jövőnk felé ragyogó eszmék és látnoki jóslatok születnek. Messiásunk, akire ráillenek a későbbi Ady versei:

"Sósabbak itt a könnyek s a fájdalmak is mások,
Ezereszer Messiások a magyar Messiások..."

As a kés, amely előbb kardot, majd tollat fogott, hogy 46 éven át többé le ne tegye, az egész nemzet számára a fáradhatatlan, soha el nem múló munkát jelenti. A csatlakozás öröme, az alkotás vágya úgy isszik benne, mint még soha senkiben eszen a földön. "As erő tettek után szomjazik" - írja naplójában. A saját magát tudatlannak és féltelennek tartó ifjú Széchényi az önévelés csodájának bizonyul.

Már 1814-ben elhatározza, hogy mindent, amit naponta tapasztal, jót, rosszat, feljegyez. 23 éves ekkor. Leírja mindast, amit lát, gondol, tesz, a legteljesebb őszinteséggel. Ezeket a feljegyzéseket rendszeresen napról-napra évtizedeken át haláláig folytatja. Ugy tapasztalja, hogy pillanatnyi benyomáson mulik minden és egy aszembeállítás tulajdonság elég ahhoz, hogy valaki divatba jöjjön. "De ezek múló dolgok. Ami örökké tart, az az ész és lélek ereje. Én pedig (-írja-) évről-évre mindinkább divatba jövök, mert mindkettőtől több van bennem, mint más közönséges emberben. Jól lovagolni, táncolni, labázni, uszni, az mind semmi. Fő férfinak lenni és erővel akarni, mert az emberiség csupán az erő körül tömörül épp úgy, mint ahogy a mindenség középpontja a hatalmas Isten."

Széchényi nem ismeri a pihenést még akkor sem, amikor kandallója előtt ül, mert akkor gyűjti össze napi élményeit és tekint végig hajszolt életén. Ilyenkor inkább a bántó emlékeket ujtja fel, melyekért önkínzó szeszerehányásokat tesz magának. Nagy lelki válságait naplójában, a maga által kinevezett "gyóntatójában" vezeti le. Mindig hálával gondol édesatyjára, aki ránevelte a becsülethez való ragaszkodásra s akinek írott intelmeit börtökben állandóan inge alatt tartja.

1819-ben veti papírra nemcsak egész sorsát, hanem a magyarság jövőjét eldöntő feladatvállalását is. A legkisebb tényezőt is, ha azt alkalmasnak találja, belekapcsolja nagy munkájába valami módon és így saját példaadását is állandóan meghatározza.

"Nagyon csúbit a visszahuzódó, csendes élet, de érzem, hogy tapasztaltságom,

melyre magamra hagyott ifjúságomban szert tettem, alkalmassá fog tenni arra, hogy sok ifjút jobb és boldogabb útra tereljek, mint amelyet magamra hagyva én lártam. Virágzó és termékeny országban a tehéknél, polgár, élet nagyserű, mert mindast, amit haszál, azt is, az országban, az én hazám nem ilyen. Szűk és alig van néhány fia, aki kívülről látta volna, összehasonlítva más országgal. Ők még nem is tudják, mennyire hátra vannak, milyen gyengék és tudatlanok. A dicsőség utjára téríteni őket még nem lehet. A jövő nemzedéknek egy lépéssel közelebb kell lennie a világossághoz. Ezt a feladatot akarom én magamra vállalni! Tudom, ezért gyűlölni fognak és hálátlanok lesznek amíg élek, talán hamvainat is szétszórják és elfelejtene. Én azonban még akkor is boldog leszek, ha életem utolsó pillanatában elmondhatom: El egy fiatalember, aki általam boldogabb lett, mint amilyen nélkülem lehetett volna. Ó bárcsak ezer emberre tudnék rámutatni, akikkel jót tettem. Az ilyen tudattal járó érzést nem mulhat felül semmi földi öröm", írja.

Mikor 1819-ben nagy keleti utjáról hazaérkezik, felkiált: "Hol maradsz Te szegény hazám a többi ország mögött? Hogy vérzik a szívem, ha meggondolom és be kell ismernem, hogy mélyre süllyedtél és csak elvesztett szabadságod adhatja vissza régi erődöt, vagy semmi más a világon. Szegény, lesüllyedt ország, - gondolom magamban meghatott szívvel. Oly kevés műveltség, oly kevés tehetség és erő. Pedig az egyik kell a kettő közül: vagy velő, vagy váll!"

A vállra hamarosan rátalál a tisztántuli magyarságnak népi erejében. Ekkor találkozik először báró Wesselényi Miklóssal. "Lángoló hazaszeretete, magasztos felfogása és egy bizonyos varázsa, amelyet annyiunkra gyakorolt, elbájolta lelkemet. Wesselényi is vonzalmat érzett irántam, mert én sem itélek a világról mindennapi alacsony szempontból," - írja naplójában.

1821-ben meghal édesatyja. "A családi sirboltban voltam (írja) és kértem Istent, tisztítsa meg szívemet, érzelmeimet és lelkemet, - töltsse el szellememet igaz bölcsességgel és tiszta tűzzel." Ebből az időből való az az imája is, melyben kéri Istent: "Ácsold meg bennem a gondolkodó erőt, habár még e földi léthez vagyok is kötve, lelkileg halott ne lehessen és tiszta képzzel emelkedve fel Hozzád, a Te jószágodat és nagyságodat megismerhessem."

Még ebben az évben pontokba szedve maga elé tűzi feladatát. Ekkor mondja először báró Bruder József gyöngyösi nagybirtokosnak, hogy egy évi jóvedelmét átadja egy Buda és Pest között építendő hidra. "Az a gondolat, hogy hazánknak jelentős szolgálatot tehetek, eléggé kárpótol."

Amikor az Akadémiát alapítja, nagy küzdelmek vannak, hogy az állam nyelve magyar lehessen. Tisztán látja, hogy a magyar nemzet annyi évszázad viszontagságai után is, miért nem olvadt bele idegen nemzetek tengerébe. A nyelv volt a legtermészetesebb, mindent legyőző ereje.

A katonai pályán, bár már kapitány volt, az egyre gyakrabban jelentkező magyarság-tudata miatt, az akkori osztrák hadseregben nem remélhetett előrehaladást. Politikai szereplés vállalására azonban még nem tudja magát rászánni.

"Ugy érzem, bennem sok minden rejtőzik és nekem ki kellene törőnem sok ember közül. De nem tudom, mit tegyek? Ezt a köszönyös, napról-napra való életet nem tudom össze-egyesíteni műveltséggel. Nincs szív, melyet őszintébb hazaszeretet éltetne, mint az enyémet."

Megpróbálkozik lóversenyek rendezésével is, hogy egy társaságba foghassa össze a tehetsébb embereket. Erre vonatkozóan 1822-ben ezt jegyzi fel: "Konfitársaim, akik hozzájárulhatnának elgondoláshoz, a magyarországi lóversenyek alapításához, legnagyobb részt Bécsben vannak. Összehívtam őket. A gyűlés után ebédet terveztem. Akiiket legjobban kívántam, hogy ott legyenek, nem jöttek el, és nem is mentették ki magukat. Mások csak az ebédre jöttek és én egyedül maradtam a kiskorúakkal, úgy hogy nem végezhettem semmit. Szerencsétlen ez az ország, - gondoltam magamban, - amelyben a legfelvilágosultabbak elmulasztják azokat a ritka alkalmakat, amikor országuk hasznára lehetnének. Fog-e valaha ilyen ország a szabadságért sokat áldozhatni, sok vért onthatni? Aki nem akar hazájának kicsiben szolgálni, mikor jutalmát érte csak az öntudat és a szív ad, az sohasem fog igaz szeretettől felmelegedni népe iránt... de én, ha követek nem is mozdíthatok, homokszemeket fogok hordani, csak használhassak."

1824-ben meghal édesanyja is. Ekkor találkozik másodszor gróf Zichyével, Seylern Crescenciával, aki sok évi várakozás után felesége is lesz. Ómialta igyekszik önnevelését, érényességét kifejleszteni, ami sikerül is neki. Naplójában felállít egy táblázatot, melyre minden héten egy-egy hibáját írja fel. Esténként ellenőrzi magát, javult-e? A rovatok ezen érénygyakorlatok eredményeként hétről-hétre tisztábbak lesznek. Napjainak egyre tökéletesebb leélésével készül a reá váró történelmi szerep vállalására.

Széchenyi azt akarja, hogy a nemesség ne csak lehajoljon a pór néphez, hanem ölelje is fel magához. Ezzel a nagylelkűséggel vonzza magához nemzetiségeinket is. Azt akarja, hogy adják át műveltségüket, tudásukat, erkölcsi színvonalukat és könnyítse nek terheket. Széchenyi társadalmi úton akarja a népet nemzetté nevelni, az értelem és erkölcsi erők kiképzésével, alulról felfelé.

"Nem nézek én hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre. Nem akarom tudni, mik

voltunk valaha, hanem inkább átnézni, mik lehetnénk? A mult kiesett hatalmunkból, a jövődönnek urai vagyunk. Sokan azt gondolják: Magyarország volt, - én azt szeretném hinni: lesz!! A magyaroknak önmagából kell erőt merítenie. Hogy valami legyen Európában, egyedül magyaroknak kell lennie: Ez dicső és nemes öröksége. Merjete nagyok lenni!" Amikor Franciaországból visszaérkezik, ezt írja naplójába: "Metternich rendszerének az ő életével vége lesz, az enyém pedig csak halálom után fogja kezdetét venni."

Es milyen igaza lett!

180 évvel Széchényi születése után ma, azoknak a magyar testvéreknek, akik otthon élnek, vajjon eszükbe jut-e, hogy az ő lépteinek fényes nyomdokain járnak? - Az ő gondolata teremtett valósággá a poros zeg-zugos Pest-Buda helyébe azt az ezerfényű, csodálatos várost, pompás palotáival a Duna két partján. Az ő akarata feszül a Lánchíd két hatalmas pillére között. Az országban áthaladó vonatok, a Dunán, Tiszán, Balatonon szá-
zával tovasikló hajók az ő nevét mondják. A szerteágazó utak az ő kezeirésze. A Vaska-
ny az ő nevét álmodja. A Magyar Tudományos Akadémia az ő szellemének háza. A magyar
színiélet megreformálását, a testnevelés rendszeresítését ő sürgeti. Egyesületek, szö-
vetkezések, takarékpénztárak, iparvállalatok az ő nevét hirdetik. Ahol nemesvérű álla-
tok, tüzes paripák nevelődnek, ahol lisztet őrölnek, selymet fonnak, az mind az ő lé-
nyének egy-egy szikrája. Széchényi az emberi nagyság, nemzetnevelés, a jövőt munká-
ló magyar hivatástudat hordozója. Mély vallásosságát, nagy felelősség-érzetét, messze-
tekintő alkotó erejét még ma is magán viseli az ország. A nemzet életében szerepet
vállalók igazi nagysága éppen abban rejlik, hogy életük, gondolataik, cselekedeteik
hatása nincsen korukhoz kötve. Az igazi nagyok: állócsillagok a nemzet egén. Őket ke-
reasse tekintetünk utamatásért!

Vannak nemzedékek, amelyek süketen és vakon állnak az idők egymásutánjában s ame-
lyek kezén elsikkad az elődök drága öröksége. Nagyjaink felelevenítése éppen ezért
lelkismeretvizsgálat s ugyanakkor számvetés a magunk erejével.

Bizik-e az itteni magyarság a saját erejében? - állhatatosságában, fajszereteté-
ben a képes-e jelentékenyebb áldozatra is, mint például sokat tenni és kevésnek lát-
szani, elől állni és mégis másnak engedni az elsőséget, legtöbbet áldozni s a legki-
sebb köszönetet sem várni, mélyen a szívben hordozni a magyar érzést, nemcsak beszélni!

A 48/49-es események kedvezőtlen fordulatával Széchényi magárevess minden fele-
lősséget. 1849-ben bezárul mögötte a döblingi elmeegógyintézet kapuja. Senkit sem en-
ged be magához. Világosabb pillanataiban önvádjaival viaskodik. Tizenegy éven át la-
kója az intézetnek, aki tépelődései közepette kétszer járja körül gyalog a földet
emeleti három szobájában...

Metternich részvétellel értesül tragédiájáról: "Ez a férfi olyan fából volt farag-
va, amelyből a gondviselés a legnagyobb államférfiakat teremtette, csak egy nagy hi-
béja volt: túlságosan nagy volt a szíve. A nagyszívű államférfiak mind szerencsétle-
nek. Nagyon sokszor vonzódtam ehhez a férfihez, mert diplomatának igen érzékeny, ügy-
vezetőnek pedig túlságosan távolbtekintő volt. A gondviselés elhibázta a fogást, ami-
kor ezt a férfit teremtette. Két nagy embert akart alkotni, de az ahhoz való anyagok-
ból egyet gyurt."

Gróf Széchényi István 1860 husvét hajnalán agyonlövi magát...

Törvénytárunkban 1925-ben kerül beiktatásra a legnagyobb magyar, gróf Széchényi
István emléke, a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 100 éves évfordulója alkalmá-
val, november 3-nak nemzeti nappá való nyilvánítása mellett.

1941 szeptember 21-től kezdve félétven át az egész ország folytatólágon ünne-
pli a legnagyobb magyar születésének 150 éves évfordulóját.

Az országos Széchényi emlékünnepet Horthy Miklós kormányzó nyitja meg és gyujt-
ja meg az emlékezés fáklyáját. Négy levante átvéve a lángot, harmonajelek közben, a
Himnusz hangjai mellett elindul, hogy szétvigye azt, az ország minden részébe, ember-
től emberig, faluról-falura, várostól-városig. Ez a tűz nemcsak az emlékezés lángja,
hanem a magyar élni akarás szövétnéke, melynek hivatása ma is az, ami volt Széchényi
korában. Rávilágítani kötelességeinkre, megoldandó feladataink sokaságára. A tisztí-
tó tűz lángjait kell hogy lássuk benne ma is, amelyben rádöbbenhetünk itt az emigrá-
cióban hivatásunkra. Ezek a fáklyák az ifjúság kezében, - a legmúltóbb kezekben -
futják végig az országot. Az ifjúság Széchényi gondolatvilágának és reményeinek le-
téményese.

Minden város, minden falu megtartja a maga Széchényi ünnepét. Így jutnak el
Magyencsre is, a temetőkertbe, ahol a kápolnán át levonulnak a kriptába, ahol a Leg-
nagyobb Magyar alussza örök álmát. Egy felírás állítja meg őket: "Voltunk mint Ti,
lesztek mint mi, por és hamu."

Peszes vigyázzban, megilletődve állnak a fáklyát vivő levonték Széchényi István
előtt, mert a szemükbeötölő két dátum: 1791 szeptember 21 - 1860 április 8 csak a
test elmúlását jelenti.

Ugy itt Cenken, mint az egész országban csodálatos emlékbeszédnek hangzanak el.
Emléktáblák, szobrok, bélyegek készülnek. Széchényi sirja felett 6 nap és 6 éjjel
lobog a kandelláber tüze, bevilágítva a magyar éjszakába. Tüzet gyújt a lelkekben,
hogy ott szent fogadalmak szülessenek Széchényi követésére, a nemzet megújítására.
Széchényi nem a multé! Nem a történelemé! - HANEM A JELENÉ ES A JOVOÉ!

Éppen ezért, amikor sorakérdéseink felett elgondolkozunk a megoldások útját keressük, az ő tanításához KELL fordulnunk. Messzenéző szemmel látta minden cselekedetének jövő kihatásait. "Bár lelkesedésem néha az egekbe ragadott, minden lépésem, minden tettem egy előre kiszámított, messzeható tervnek volt a szüleménye"-mondotta.

Példája ma különösen időszerű, amikor évtizedek multak el a jómodu magyarok ólmos közömbös tétlenségével.

Ha az utolsó 100 évben az ő előrelátó politikája érvényesült volna, akkor sok minden másként, - vagy egyáltalán meg sem történt volna!

Mai emigrációnk hangulatával, problémáival, nagyon hasonlít a mult századeleji Magyarországhoz, amikor a dermesztő közöny súlyos takarója alatt szunnyadnak a száz- ezrek: - "Az ember csak annyit ér, amennyit használ" - írja Széchényi a Stádium jel- igéjeként.

Maradhat-e puszta kiáltó szó Széchényi szava? Érzitek-e, hogy a Széchényi hirdette megújulásra ma nagyobb szükség van, mint bármikor?

A tudás: hatalom. Az egység: erő. Az erkölcs: nemzetnevelő. A hazaszeretet: áldozatvállalás. A nyelv megtartása: honmentés!

Ne hivatkozunk mindig, ha tehetnénk valamit, Muhira, Mohácsra, turáni átokra, amikor bennünk van a hiba s rajtunk mulik a segítség: Ne másokra várjunk! Jussanak eszünkbe Széchényi szavai: "Az istenek is megújják végre azokat, akik maguktól soha semmit tenni nem akarnak, - mindig másokra várnak!"

Fogjunk hozzá egységesen minden magyar kérdés megoldásához, mert azokat idegen helyettünk meg nem oldja! A magyar jövőért nekünk magyaroknak kell harcolnunk!

Ebben az ünnepi órában, amikor úgy érzem, Széchényi Istvánt nagycenki sirjából felidéztem, szálljon a lelkünk a legnagyobb magyar virrasztó lelkéhez, hogy Arany János szavaival elmondhassuk:

"Oh nézz egedből, és örvendj népeden,
Mely soha így még nem volt a Tied!"

Források:

Dr. Viszota Gyula: gróf Széchényi István naplója.

Bagoly Béla: A Széchényi év.

Schaffer Károly: Széchényi Döblingben.

Hegedüs Lóránt: Széchényi István.

F ü g g e l é k

"ALBERTA KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGE" konferencia.

Kanada számos tartományi kormánya 1972 folyamán külön-külön konferenciákat tartott a nemzetiségek által hozott kulturális örökségek kiértékelésére és hasznosítására.

Az alberta tartományi "Cultural Heritage Conference" június 16, 17 és 18-án zajlott le az Edmontoni Egyetemen, valamennyi nemzetiségi csoport részvételével.

Magyar résztvevők: Dr. Székely Jenő orvos és felesége, Noel Péter, Lászlók Géza, Szikora Józsefné és Duka László vettek részt.

A Magyar Nevelésügyi Bizottság által benyújtott két határozati javaslat egyhanguan ment keresztül. E javaslatok közül az egyik a nemzetiségi, közöttük a magyar tanácsok felállítására, a másik pedig a nemzetiségi, közöttük a magyar nyelvtanítók kormány támogatására és egyetemen való felkészítésére vonatkozott.

Valamennyi elfogadott javaslat feldolgozása kormánysszinten megkezdődött.

Június 28-i kelttel a Kultuszminiszter alábbi levele érkezett:

Dear Mr. Duka:

Only in one sense is the Cultural Heritage Conference over. In the real sense, its work has just begun.

The Conference - and I am sure you share this feeling - has been good for our souls. It has reassured us ... given us a glimpse of the rich heritage that we as Albertans are so fortunate to have ... unified us as never before.

I feel the spirit of cooperation that made our Conference such a heartwarming success, will continue - that each group and delegate will be with me, as Minister, as we seek ways and means to share now the full richness of our diverse cultural heritage among all Albertans.

For now, will you, as a participant, please - in the warmest personal sense - accept my genuine gratitude and thanks ... not only for your direct contribution to the Conference, but for your continuing support in the months ahead?

Sincerely,
Horst A. Schaled,
Minister of Culture

A levél lényege: meleg köszönetnyilvánítás, nem csupán a közvetlen hozzájárulásért, hanem az elkövetkező hónapok folytatódó támogatásáért is. - A levelet küldöttségünk minden tagja megkapta.

Hohenlohé né dr. Toronyi Etel

értekezlete Széchenyi István grófról
1983. március 20-án.

Most hazánkban a tavasz kibontakozása, a természet újjászületése és az élet megújulása idején úgy gondolom, hogy ezekben a napokban mi mindnyájan a nagy magyar megújulásra kell, hogy emlékezzünk !! Arra az időre, midőn nagy elődeink a Habsburg elnyomatás alatt elfásult és le-targiába süllő nemzetünket felrázták az agóniából és megújították.

Ennek a nemzet megmentő irányzatnak, ennek a reformkorszaknak a legkimagaslóbb alakja gr. Széchenyi István, akit Kossuth a politikai nagy ellenfele "legnagyobb" magyarnak nevezett, és az egész nemzet tiszteletteljes megajlását fejezte ki előtte. Kemény Zsigmond, a híres író pedig a "leghívebb magyar" jelzővel méltatta őt. Szegfű Gyula kiváló történészünk szerint Széchenyire vonatkozólag ez a legtalálhatóbb jelző, mert ő a magyar talajt soha el nem vesztette lába alól és a magyar jövő építésében soha el nem fáradt.

Széchenyi nem forradalmi eszmékkel jött, hanem békes irányelvekkel akarta az országot felemelni, Hazánk gazdasági, anyagi és kulturális előbbre haladását az ész és az értelem eszközeivel akarta elérni. Államunkat gazdaságilag megalapozott és társadalmilag kiegyensúlyozott biztos jövő felé öhajtottá vezetni. Ezt a gazdasági és társadalmi újítást úgy akarta létrehozni, hogy az ország minden lakosa megtalálja benne a maga polgári jólétét. Megértettnek látta a helyzetet, hogy a feudális rendszer helyét egy újabb társadalmi rendszer foglalja el, ahova a jog nélküli jobbágyot be kell iktatni a nemzet sorába, be kell állítani teljes emberi méltósággal, a törvény előtti egyenlőséggel. Hangoztatta azt is, hogy a nemesi kiváltságos osztály is vállalja el a közteher viselését.

Gróf Széchenyi István előkelő arisztokrata családból származott. Bécsben született 1791 szeptember 21-én. Atyja Gróf Széchenyi Ferenc a Nemzeti Múzeum megalapí -

tője fiát nagy gonddal és mély hazaszeretetben nevelte, az-
zal az akarattal, hogy ő egykor hazájának javára váljék.
Széchenyi István már 17 éves korában katonának állt be,
részt vett az 1809.-i utolsó nemzeti felkelésben, 1813-ban
pedig a lipcsei csatában kitüntette magát. A győztes sere-
gekkel ő is bevonul Párizsba, majd Bécsbe megy, ahol a csil-
logó udvari élet őt is magával ragadja. Majd beutazza e-
gész nyugat Európát, elmegy Angliába, Olaszországba, Francia-
országba, sőt Kis-Ázsia-ba is ellátogat. Utazásai során Er-
délybe is eljut, itt megismerkedik báró Wesselényi Miklóssal,
akivel mély eszményi barátságba kerül. Elhatározzák,
hogy együtt ismét egy hosszabb útra kelnek. Beutazzák Ang-
liát és Franciaországot, K. Károly koronázásán is részt vet-
tek, mint meghívott vendégek. Majd a változatos szépségű dél
Franciaországot végigjárják, a Canal Midi mentén, sőt hajóra
szállnak és végigutazzák Olaszországot. Éppen az 1825-i or-
szággyűlés előtt érkezik haza Széchenyi. Személyesen részt
vesz az országgyűlésen és midőn Márai István és felsőbüki
Nagy Pál kérte a parlamenttől egy magyar tudományos társa-
ság felállítást a nemzet öntudatra való ébredése érdeké-
ben, akkor állott fel Széchenyi és felajánlotta a megvaló-
sítandó Magyar Tudományos Akadémia felállítására évi jö-
vedelmét, 60.000 forintot. Ezzel a tétellel Széchenyi magá-
ravonta az egész ország figyelmét. Ezután mindig a nemzet
homlokterében maradt.

Széchenyi nem hátra nézett, hanem előre, moz-
gásba hozta az egész nemzetet és megadta azt a lökést, amely
az országot a pangó gazdasági életből kiemelte.

Először is a lótenyésztés ügyén fáradozott,
kiadta a lovakról szóló munkáját. Lóversenyeket rendez Po-
zsonyban és Budán. 1830-ban kiadja Hitel című könyvét ho-
nunk szebbekké asszonyainak ajánlva. Ebben a műben rámutat
elmaradottságunkra és megjelöli a haldás útját. Kifejti e-
zen sorokban, hogy a feudális ösiségi rendszer már tartha-
talan, mert a földbirtokos nem rendelkezik szabadon bír-
tokával, így nem juthat hitelhez és ezért nem fejlődhet gaz-
dasága, mert nincs befektetni való tőkéje.

A konzervatív nemesség gróf Desseffy József ve-
zetésével nyilvánosan támadják őt, sőt nemzetgyalázással és

lázítással vádolják. Könyvét több helyen nyilvánosan elégetik. Eszméi terjedését azonban nem tudják megakadályozni. Széchenyi a Világ, majd a Stádium könyveivel válaszol Dessefynek. Az utóbbit el is kobozzák, de kéziratban annál inkább tovább terjed. Ebben a könyvében rendszerbe foglalja az ország előre jutásához vezető teendőket.

Beigazolja a nemesi kiváltságok kirívó igazságtalanságát és határozott hangon felszólítja nemességet a közös adó, a közteher viselésére. Ugyanakkor minden áron segíteni akar a jobbágyság lenyűgöző sorsán. Ugyanebben a művében az ország termelő erejének növelését próbálja előbbre vinni, hogy megteremtse a nemzeti pénzalapot. Az ipar fejlesztését is elírányozza és ezért azt javasolja, hogy az ipart gúzsbe kötő céh rendszerét azonnak szüntessék meg.

Hunnia c. művében a magyar nyelv használatát és védelmét követeli és azt hangsúlyozza, hogy "Nyelvében él a nemzet"...

Széchenyi buzgón, feltartóztatlanul dolgozik tovább, nem csak irodalmi, hanem gyakorlati téren is. Gazdasági egyesületeket alapít, létrehozta a Duna Gőzhajózási Társaságot, Vasvári Pál kiváló mérnökkel kiszélesítette a Vaskaput és megindítja a gőzhajó forgalmat Konstantinápolyig. Majd a Tisza szabályozásához fogott szintén Vasvárival, hogy megmentse az Alföldet a pusztító áradástól. A Balatonon is elindítja a gőzhajózást. Felállít Budán hajógyárat és működésbe hozza az első hazai gőzmalmot. Vasútépítés terén is áldásosan működött. Nagyszombat-Pozsony között lóvasútat, majd Pozsony-Sopron-Budapest, Pest-Szolnok közötti gőzvasútat indította el. Megalapította úgyszintén a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot. Majd az ösztönzésére Fáy András megalapította a Pesti Hazai Első Takarékpénztárt. Ugyancsak Széchenyi kezdeményezésére alakultak meg különböző tudományos társaságok, így a Szent István Társaság, a Kisfaludy Társaság stb. Az ő ösztökélésére Pest Vármegye pedig felépíttette a Nemzeti Színházat. Ádám Clare angol mérnökkel megépítteti a Lánchidat, mely először köti össze a két várost Budát és Pestet. Ez a híd ütött rést először a nemesség adómentességén, mert egyaránt mindenkinek fizetni kellett, ha át kelt rajta.

Széchenyi ekkor az egész országban nagy nép szerűségre tett szert, de hamarosan támadt vetélytársa Kossuth személyében, aki az ő reformjainak gyorsütemű megvalósítását követelte, ha kell fegyveres erővel. Mindketten egyet akartak, csak más-más eszközzel akartak célt érni. - Széchenyi kétségbeesik és halálos aggodalommal félti a nemzetet Kossuth túlhevült, érzelmes politikájától. Ezt a nézetét kifejti *Kalot Népe* című munkájában.

Az 1848 március 15.-i nemes vértelen forradalom láttára bizakodóvá válik és az első felelős magyar kormányban közlekedésügy miniszteri tárcát vállal. Erről a napokról Széchenyi így ír: "Hosszú halálos álmom után győnyörmű reggel hasadt fel az olyan sokáig eltaposott haza felett. "Azonban hamarosan vége lett a ragyogó napoknak, komor fellegek gyűltek hazánk egére. A Kamarilla fellázította ellenünk a kisebbségeket és azok megindították a támadást. Bécs nem küldött segítséget!

A 48-49-es események nagyon megviselik Széchenyi idegzetét, ezért Döblinbe vonul pihenni, de itt sem marad tétlen, tovább irányítja a sajtót. Ekkor jelenteti meg a *Blick* című gúnyos, maró kritikáját a Bach kormányzat ellen. Ezt a művét fia Londonban adta ki. Erre jött egy felelet az *Anonime Rückblick*, erre szintén megadja feleletét: *Rück aus dem Anonimen Rückblick* címen. Ez is Londonban jelenik meg. Ezek után a Habsburg kényuralom ellene állandó házkutatást rendel el. Széchenyi nem tudta elviselni az állandó zaklatást és ezért 1860 április 7.-én főbelötte magát. Naplójában ezen sorokat hagyta maga után: "Nem tudom magamat megmenteni"

Széchenyi halálának döbbenetes híre gyászba borította az egész nemzetet.

Arany János nagy költő így kiált fel: "Hol van fly fájdalomra balzsam ír?"

Kenyeres Zoltán MÉLYSÉG FÖLÖTT

Jegyzetek Széchenyi István Naplójáról

Fenn a Pireneusokban, festői vad vidéken van az a vendégfogadó, ahol Széchenyi István 1825. július 25-én megszállt. Hagymaleves illata terjengett a levegőben és a szobába behallatszott a spanyol öszvérhajcsárok lármája. Másnap hajnalban a felkelő nappal indult útnak a Pic du Midi felé. Két tag a szakadt pásztor vezette. Meztláb mentek a járhatatlan, meredek sziklaúton. Egyetlen rossz lépés és a magasságba törő a mélybe zuhan. Széchenyi hirtelen elszédült, és nem tudta tovább folytatni az utat. A két francia hegyipásztor inkább holtan mint elevenen vitte vissza a menedékházba. Amikor jobban lett, följegyezte Naplójába: „Nem ismerék borzalmasabb érzést, mint mélység felett lebegni, amelybe az ember, azt hiszi, minden pillanatban belezuhanhat. Lábtörés, sőt nyaktörés is semmiség — de néhányszor lábnyi zuhanás, az ir-
tózatos!”

Egész életében mélységek fölött járt, szakadék szélén egyensúlyozott és a lelkiismeret gyötrő óráiban gyakorta félt attól, hogy zuhanásával egy nemzetet magával ránt. Naplója a lélek belső küzdelmeinek terepére vezeti el az olvasót. A történelmi események krónikájából meglepően keveset közöl. Ezért Sőtér István jogosan indítja nagyszabású tanulmányát avval a mondattal, hogy „Széchenyi naplói csaknem folyamatosan kísérik végig egy életet, de ebből az életből annál kevesebbet mutatnak meg, minél több történik benne”. A reformkor, a szabadságharc és a bukás utáni korszak eseménynaplója csakugyan nem állítható össze hiánytalanul a Napló alapján, de a mélység fölött lebegő reformer személye tökéletesen kirajzolódik. A történész talán bosszankodva olvassa, ő szívesen jutna néhány titokhoz a történelem vegykonyhájából, de az irodalmárnak éppen abban a formában értékes a Napló, ahogy van, mert a történelmi kor-

ral együtt élő lélek, ízlés és szellem belső világába kalauzolja el.

Naplóját Széchenyi István 1814-ben kezdte el vezetni, amikor a napóleoni háborúk után fiatal huszártisztként visszatért Bécsbe. A *Napló* 1820-ig nem folyamatos, hosszabb-rövidebb szünetek szakítják meg, 1820-tól 1848 szeptemberéig folyamatosan halad, majd szellemi összeomlása idején újra szünetel, ekkor hosszú évekre, hogy aztán 1859 őszétől 1860 tavaszáig már csak alig félév eseményei kerüljenek a lapokra. Az utolsó mondatot hat nappal az öngyilkossága előtt vetette papírra: „Nem tudom megmenteni magam!” A kétségbeesett jajkiáltás hátborzongatóan áramlik felénk száz év távolából.

A *Naplóról* teljes képünk nincsen. Széchenyi végrendelete szerint hűséges titkára, Tasner Antal gondosan átfésülte a szöveget és könyörtelenül megsemmisítette azokat a részeket — néhol mondatokat, néhol egész lapokat —, amelyek felfogása és ízlése szerint nem kerülhettek az utókor elé. A történelem kaján grimasza, hogy csonkítatlanul csak azokat a részeket ismerjük, amelyeket egy házkutatás során lefoglalt és visszatartott az osztrák titkosrendőrség. Ezek később magyar kézbe kerültek, és Károlyi Árpád adta közre őket 1921-ben. A Tasner által cenzúrázott anyagot, a *Napló* zömét Viszota Gyula rendezte sajtó alá 1925 és 1939 között.

A *Napló* alapnyelve német, ezt kisebb-nagyobb francia, angol és magyar részletek, főleg idézetek szakítják meg. A *Napló* teljes fönmaradt anyagának mindmáig nincsen magyar nyelvű kiadása. A Gondolat Könyvkiadó gondozásában most megjelent másfél ezer oldalas hatalmas kötet sem teljes, hanem mintegy harmadát közli az egésznek. Eddig legtöbbet. S az így is impozáns könyv büszkesége lehet mai könyvkiadásunknak s biztos közönségsikere alighanem fölveti majd egy hiánytalan magyar kiadás gondolatát. Emelkedjünk tehát

felül a keserűsége, hogy ezúttal még mindig csak kétszeresen megrostált munkát vehetünk kézbe, és a derék Tasner Antal cenzúráját túlélő részletek tallózó válogatását olvashatjuk. El kell ismerni, hogy a terjedelem lehetőségéhez szabott válogatás kitűnő: az egyik legkiválóbb filológus szakember, Oltványi Ambrus végezte. Ő készítette a csaknem kétszáz lapot kitevő, rendkívül alapos jegyzetanyagot, amely jelentékenyen segíti a szövegben való helyes tájékozódást és ő írta a *Napló* keletkezését és sorsát elbeszélő utószót. A nagy munkával, féltő gonddal összeállított kötet élén Sötér István ihletett, átforrósodott értékelő tanulmánya áll, mely gazdag, szép gondolataival öröndetes módon járul hozzá az elmúlt években megújuló Széchenyi-szakirodalomhoz.

*

A *Napló* szövegét Jékely Zoltán és Győrffy Miklós fordította. Az 1829-ig terjedő és irodalmilag értékesebb, szebb, gazdagabb fejezetek Jékely átültetésében szólnak meg, az 1829 utániak pedig Győrffy keze alatt készültek. Kettőjük munkájáról érdemes részletesebben megemlékeznünk. Fordítás-irodalmunk, kiváltképp a prózafordítás jól működő szakiparrá változott az elmúlt időkben. Évente mintegy három-négyszáz kötetet fordítanak nálunk le, s ennek a hatalmas mennyiségnek az átlagszínvonalja jónak mondható; a legtöbb ugyan kicsit szürke és gépies, de megbízható, pontos és hasznavehető könyv. Jékely Zoltán és Győrffy Miklós munkája magasan kiemelkedik ebből a tisztes átlagból és a magyar műfordítás-irodalom csúcsai közé tartozik. Széchenyi *Naplója* az ő tolmácsolásukban olyan tiszta, szép nyelven csendül fel, ami csak az egészen kivételes és nagy művek sajátosságai. Talán már nem is fordítás ez a tolmácsolás, hanem interpretálás, előadás, mint amikor egy nagy előadóművész úgy játszik el egy zeneművet, hogy a fölhangzó dallamokban ott hullámlázik az ő lelke, az ő egész egyénisége is. Minden hang kottaszerűen pontos és mégis más: a mű

ilyenkor fölemelkedik és élni kezd. Széchenyi Naplója is fölemelkedik, és élni kezd ebben a tolmácsolásban.

Széchenyi kezdettől nagy romantikus író volt — Németh László vette ezt elsőnek észre —, de olyan író, akinek a stílus, a nyelvi kifejezés volt a legnehezebb gondja. Alkatilag hiányzott belőle a természetes, könnyed szárnyalás, mégis fölküzdötte magát a reformkori irodalom színvonalára. Magyar nyelven írt művei bonyolult gondolatvezetésük ellenére tele vannak érzékletes, eleven, nagyszerűen láttató részletekkel és a magyar értekezőpróza legjobb kezdeményezései közé tartoznak. A fordítás most a bécsi köznyelven írt és írásművészetileg kevésbé értékes Naplót ezeknek a legjobb részeknek a fényébe vonja. A varázslat eszközei annyira finomak, hogy szinte nem is érhetők tetten, pedig a könyv lapjain a szemünk előtt teremődik meg egy olyan reformkori magyar nyelv, amely a valóságban soha nem létezett, de talán létezhetett volna, ha a körülmények szerencsésebben alakulnak. A Napló fordításában végbemenő stílusbravúr csak Weöres Sándor *Psychéjéhez* hasonlítható. Hogy ez eredeti műben megengedhető, de fordításban hamisítás? Aligha. Az író Széchenyi, igaz, a késői nagy műben, a Döblingben keletkezett *Nagy Szatirában* bontakozott ki teljes jelentőségében, de oroszánkörmői a Napló korai fejezeteiben is megmutatkoznak, ha nem is a nyelvi kifejezés külső rétegében, hanem lejjebb, az elmélkedő gondolatok és az önmegfigyelés mélyebb köreiben. A kivételes értékű magyar nyelvű tolmácsolás most ezek színvonalára hozza a stílust, egyeztetve Széchenyi értekezőprójának legjobb lapjaival.

*

„Tudom, gyűlölni fognak, a hálátlanok, valameddig élek, és hamvamat szétszórják és hamar elfelejtik. De mégis elég boldog leszek, ha életem utolsó óráján azt mondhatom: »El egy ifjú ember, ki általam lett boldogabb, mint amilyen nélkülem lehetett volna.«” Íme a tragikus hősiesség megfogal-

mazása 1819-ből. Ez a *Napló* alaphangja, ez a magatartás kíséri végig Széchenyi egész életét a végső kétségbeesés pillanatáig, amikor döblingi szobájában homlokának fordítja a pisztoly csövét. A mélység, a szakadék fölött járó ember szava ez, akit gyötör a zuhanás rémlátomása és mégis vállalja a meredélyt, bármily csekély eredménnyel kárpótolja is küzdelmes fáradságát a jövő. Pedig nem vakmerő alkat, nem ismeri a veszéllyel való szembenézés örömét, politikai harcokban és gyakori utazásai alatt tengeri viharok idején ugyanaz a félelem fogja el, ritkán adódnak felszabadult pillanatok az életében, 1836 februárjában, házassága első napjaiban boldog, egyébként szüntelen aggodalom és önkínzás gyötri.

1821 nyarán katonai szolgálatban Erdélybe indul. Nagyváradon hallja a hírt, hogy a Körös kiáradt, Telegden elsodorta a töltést s a postaút járhatatlanná vált. Lebeszélük a továbbutazásról. Ő azonban letér az útról, átvág a hegyeken s célba érkezik. A *Napló*ban nem számol be részletesen a merész kalandról, hanem csak a tanulságot fogalmazza meg lakonikus tömörséggel „... az életben soha, semmiféle vállalkozástól nem szabad visszaretennünk: hanem elszántan kitartani, amíg hideg és nyugodt tekintettel személyesen meg nem győződünk a lehetetlenségről.” Alighanem egész reformer magatartásának ez a mondat a kulcsa, ez tárja föl hajlamát, lelki diszpozícióját: a lehetetlen-nel számolni kell, ami lehetetlen, abba már nem szabad belevágni, de hogy hol van a lehetetlen határa, arról személyesen kell hogy józan tapasztalatot szerezzen az ember, és amíg meg nem győződik, hogy már nincsen tovább semmiféle járható út, addig előre kell haladnia.

*

Széchenyinek a *Napló*ból kibontakozó sorsa olyan, mint egy Ibsen-dráma. Amikor az első világháború kitörése előtt éppen száz évvel följegyzik az első mondatokat, akkor már végbement egy jóvátehetetlen esemény az életében, és ennek követ-

kezményeit végzetszerűen hurcolja magával. Ibsen soha nem játszatja el a színpadon ezt az egész drámát meghatározó első eseményt, és Széchenyi sem beszél róla, csak elejtett mondatokból és még inkább a mondatok mögött dülő fájdalomból következtethetünk rá. Az el nem mondott (vagy talán Tasner Antal által kihúzott) első felvonás arról szól, hogy Széchenyi a *Napló* kezdetét megelőző hónapokban beleszeretett egy angol arisztokrata leányába, Caroline Meade-be, aki Bécsben nevelkedett. Már korábban ismerte a leányt, s húgának, Selinának nevét karjára tetoválva hordta a háborúban. A monarchia győztes fővárosa most soha nem látott fényben csillogott, s a parfümillatos báltermekben vigadozó arisztokráciának nem is volt fontosabb elfoglaltsága, mint a szerelem. Csakhogy amikor a fiatal huszárkapitány beleszeretett Caroline-ba, akkor már bátyjának, Széchenyi Pálnak volt a felesége. A magas társaságnak pedig a jó vigassághoz elítélendő vétkekre is szüksége volt: így lett Széchenyi István egyszerre elfajzott testvér és hűtlen férfi, aki bűnös viszonyt folytat sógor-nőjével, és hirtelen elhagyja egy másik asszonyért. A bélyeget rásütötték és a rásütött bélyeg kísérté évtizetekig, mert nemcsak az alsóbb társadalmi rétegekben divatozott a sznobizmus, hanem az arisztokráciának is megvolt a maga kispolgárisága.

Ez tehát a megelőző ibseni felvonás, ami sok mindent megmagyaráz a későbbi eseményekből. Amikor felgördül a naplóbeli függöny, Széchenyi mint két nagy korszak határán álló hős bontakozik ki a homályból. A felvilágosodás és romantika mezsgyéjén indul útnak Bécsből, a rásütött bélyeggel, világjárásaira. Nápoly, Párizs, London, Konstantinápoly, Szmirna, Athén látja vendégül, megfordul Málta szigetén, bebarangolja Franciaországot, Itáliában hónapokat tölt műemlékek tanulmányozásával. És nem vállravezetett tarisznyával, vándorlegények módjára járja a vidékeket, hanem egész kis grófi udvartartást visz magával, útikalauz, kocsis, inas és szakács áll a rendelkezésére. Közben még katonatiszt, és be-bevonul ezredéhez szolgálattételre. Jelleme, alakja, gondolkodása, ér-

Széchenyi muszáj-Herkules volt. Nem első és nem utolsó a magyar történelemben. Naplójában az a legmegindítóbb, hogy mennyire nem akart a magyar sors Manfredja lenni, nem az önkinzó életre, nem a magányos küzdelemre készült, csak amikor nem volt más választása, akkor fogadta el a kihívást. Harmonikus, teljes életre vágyott. „A boldog házasságot a föld legnagyobb üdvének tartom! — írta. — És azt hiszem, az ember megházasodva, és biztos, nyugodt boldogságban, mikor ezért már nem kell aggódnia, a leginkább képes hazájának és embertársainak egy bizonyos és igazi szolgálatot tenni.”

Nem ő választotta a szirtfokot, melyen egyensúlyoznia kellett, hanem a mélység nyílt meg alatta, amikor elkezdte munkáját. Vállalta a sors által kijelölt szerepet, de pontosan tudatában volt, hogy az ügynek mennyire nem válik előnyére, ha csak szerepvállalás árán lehet előmozdítani. Az ügy annál biztosabb, minél kiegyensúlyozottabb, minél teljesebb értékű egyéniségek képviselik. A lemondás, bármi okból történik, kárára van a szolgáltatnak. Széchenyi nem volt az önfeláldozás híve, nem akarta a szerelemért feláldozni életét a szabadságért és hazáért pedig a szerelmet. Életet, szerelmet, hazát egyszerre keresett — és az igazi szerelmet későn, vagy talán soha nem kapta meg, a haza üdvé helyett láncravert országot látott, az életét pedig magának kellett kioltania a döblingi magányban.

(Jelenkor, 1979. 2. sz.
177—185. l.)